

Prof. Dr. Levent Bayraktar* ile Çocuklar İçin Felsefe ve Türkiye’de Felsefe Algısı / Eylemi Üzerine Söyleşi

RABİA DİRİCAN**

Rabia Dirican: Çocuklar için felsefe başlığı altında sohbet teklifimizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederek başlamak istiyorum. Çocuklar için felsefe, yurt dışında yaklaşık 40 yıldır gündemde olan bir konu olmasına rağmen Türkiye’de, maalesef fazla dikkat çeken bir alan değil. Felsefe ve paralelinde gelen eleştirel düşünme, analitik sorgulama gibi beceriler aslında toplumumuzun ve çocuklarımızın oldukça ihtiyaç duyduğu bir eğitim sahası. Bu nedenle böyle bir konuyu gündeme getirmek istedik. Sizce felsefe ve özellikle de çocuklar için felsefe hakkında yeteri kadar bilgi ve bilinç sahibi miyiz?

Levent Bayraktar: Ben de bu konuyu ele aldığınız için teşekkür ederim. Zira çocuklar için felsefe eylemini konuşabilmek için öncelikle “felsefe eylemi ne demektir?”, “bir kültürde felsefenin yeri ve işlevi nedir?”, “felsefenin kültürün bilinci olması ne demektir?” gibi soruları da tartışmaya açmak gerekir. Her şeyden önce felsefenin medeniyet kurucu bir değer ve etkinlik olduğunu söyleyerek başlayabiliriz. Çünkü medeniyet, tesadüfen kurulmuş veya kurulabilecek bir insanlık başarısı değildir. Medeniyet, sahih bilgi ve değer üzerine kurulabilir. Sahih bilgi, doğru ve güvenilir bilgi demektir. Öyleyse insan eylemlerinin temelinde bilgi ve değer bulunduğu bilincinin kazanılması gerekmektedir. Hatta insan, sadece bilen bir varlık değil aynı zamanda eyleyen, gayeleri olan, değer atfeden, kendini gerçekleştirmek isteyen bir varlıktır. Bütün bu hususiyetler, insanın ister istemez felsefe ile karşılaşmasını ve buluşmasını zorunlu kılmaktadır. İnsan dışındaki diğer canlılar, türsel belirlenimleri dâhilinde bir hayat sürmekte ve bunun dışına çıkmamaktadırlar. Fakat insan, doğuştan pek çok genetik özellik getirmiş olmakla birlikte, nasıl bir varoluş sahibi olacağı tahmin edilememektedir. Zira diğer canlılar yaşamakta, insan ise

kendisine kendisi için ikinci bir dünya kurarak bir şahsiyet ve varoluş gerçekleştirmektedir. Bu insan için hem bir imtihan hem de bir şans ve ayrıcalıktır. Ayrıca diğer canlılar hayatta kalmak ve nesillerini devam ettirebilmek için gerekli olan bilgi ve beceriyi içgüdüsel olarak doğuştan getiriyorlarken, insanın bütün bu bilgi ve becerileri öğrenmesi gerekmektedir. Böylece insan öğrenmeye de mahkûm olan bir varlık olarak betimlenir. Keza insanlık âlemi de sürekli bir bilinç ve dikkatle bilgilerini sınamak, aktarmak ve güncelleyerek tazelemek zorundadır. Bu mecburiyet, insanoğlunun fizyolojik, sosyal ve kültürel bir varlık olarak kırılğan bir yapıya sahip olduğunun bilincine varmasını da beraberinde getirir. Yani insanın kendisini, içinde bulunduğu maddi ve manevi çevreyi ve koşulları tanımak mecburiyetinde

oluşu, onu felsefe yapmaya hem hazırlar hem de sevk eder. Böylece insanoğlu bilmeye mahkûm bir varlık olarak tezahür eder. Bilmek için yönelmek gerekir. Yönelecek olan özne, insandır. Özne kendisine veya kendisinin dışındaki varlığa yönelim imkân ve kabiliyetine sahip insandır. Öznenin kendi dışına yönelimi gündelik bilgidен en yüksek bilimsel bilgiye varıncaya kadar bütün bilgi dallarını meydana çıkarır. Fakat öznenin kendi içine dönmesi ve kendisini konulaştırarak bilmeye çalışması özel bir bilgi türünü açığa çıkarır. Bu, özbilinç veya kendilik bilgisi de demek olan irfandır. Böylece insanın iç ve dış olmak üzere iki dünyaya birden ait olduğunu ve bu iki dünyayı da bilmeye mahkûm olduğunu fakat bu mahkûmiyetin insanı insan yapan bir süreç olduğunu da söylemeliyiz. Zira bütün insanlık başarıları, kendisini gündelik hayatın hiçleştirici çarkından kurtarabilmiş, yaratıcı ve özgür insanlar tarafından ortaya konulmuştur. İnsanların gündelik hayatın rutin ve hiçleştirici çarkından kurtulmaları, kendilerini ve evreni tanımak için çaba sarf etmeleriyle mümkün olur. Bu, ilimle irfanın buluşması bir başka deyişle felsefe, bilim, sanat, din ve ahlakın birlikte düşünülmesi demektir. İnsana felsefe ile bakabilmek onu bir nesne veya bilimsel araştırma konusu olmanın dışına çıkararak anlam ve değer varlığı olarak tanımak demektir. Zira felsefe refleksiyona dayalı ikinci dereceden bir bilgidir derken, onun tali veya ikincil bir disiplin olduğu değil tam tersine bütün anlamlı insan eylemlerini ve ürünlerini değerlendiren üst bir bakış ve okuma eylemi olduğu vurgulanır. Böylece felsefe, konusu ve öznesi insan olan özel bir uğraş, kültür ve disiplindir.

Konusu ve öznesi insan olduğu için bütün insan eylemleri ve ürünleri onun inceleme ve değerlendirme alanına girer. Konusuna yönelimi bilimden, sanattan, dinden, siyasetten ve diğer anlamlı insan ilgi ve kaygılarından farklıdır, kendine özgü ve özeldir. Bu yönelim hasbidir. Konusuna bir fayda veya gündelik bir kaygı ile değil; tanımak, tanımlamak, anlamak ve anlamlandırabilmek saiki ile yaklaşır. Bu vasıfları ile ilkin ne olduğu ve ne ile uğraştığı kolayca kestirilemeyebilir. Fakat varlığa, insana ve değerlere bütünlüklü bir açıdan bakabilme yeteneği geliştikçe bu bir ihtiyaca ve hatta bir tutkuya dönüşür. Zira insanın içinde yer aldığı, iletişim ve etkileşim içinde bulunduğu hiçbir şey sadece o şeyden ibaret değildir. Bu bakımdan “kişi cahili olduğu şeyin düşmanıdır” sözü çok anlamlıdır. Felsefe insandaki bilme ve tanıma ihtiyacından doğmakta fakat aynı zamanda bu ihtiyacı da yeniden kurgulayarak dinamik bir oluş sürecine sokmaktadır. Oluş halinde olmak, mütevazı olmayı, sabır göstermeyi, aramayı ve dostluk kurmayı beraberinde getirir. Bu tavır bir görecelik veya hiççilik değildir. Bilakis oluşa ve oluşabilmeye açık olarak, birlikte oluşabilmek ve birleyerek oluşmak demektir. Bu imkân sadece insana özgüdür. İnsan ilişki kurar, anlam arar, değer atfeder, bağlanır, keşfeder, gelişir, kısacası herhangi bir şey veya herhangi biri olmayı reddederek kendisi olmak ister, kendi varoluşunu gerçekleştirmek için bilinçli ve iradi bir hayat sürer. Felsefece temellendirilmiş ve anlamlandırılmış bir hayat, öznenin kendi varoluşunu seçerek inşa etmesi ve başkalarını da kendisi gibi bir özne olarak kabul edip, onaylaması ile tahakkuk ettirilebilir. Bu ise etik bir bilinç ve sorumluluğu zorunlu kılar. Böylece felsefe ile karşılaşmak ve yol almak; bireyden kişiye doğru gelişmek, değerlerle bütünleşerek ve onları yaşayarak, temsil ederek bir varoluş gerçekleştirmek demektir.

Toparlamak gerekirse; çocuklarla felsefe eyleminin, felsefenin ta kendisi olduğu göz önüne alındığında, yetkin bir kişilik oluşumunun, özne olmanın bilinci ile mümkün olduğu görülür. Özne olmak biricik olmaktır. Yeri bir başkasıyla değiştirilemez olan bir varoluşa sahip olmak, bir kişi olmak demektir. Felsefe nazarında bu kişi, bilen bir özne olmanın yanında ve ötesinde etik bir bilinç sahibi etik özne ve dahası metafizik bir özne olmak yolundadır. Bir felsefi etkinlik olarak çocuklarla felsefe eyleminin, dile getirmeye çalıştığımız gibi, insanın kendisini tanıması, kendisini seçerken başkalarını da seçebilmesi melekelerini kazandırması beklenir. Çocuğun kendisini gerçekleştirme şevki ve heyecanını, başkaları ile birlikte varoluş formu dâhilinde etik bir zemin ve mahiyette tahakkuk ettirmesi, bilmek ihtiyacı ve iştiağını birleyerek oluşmaya dönüştürebilmesi hep felsefe ile tanışması ve bu yolda yetkinleşmesi ile mümkündür.

R.D.: Bir eğitimci olarak benim Türk aile yapısında gördüğüm problemlerden biri ebeveynlerin çok fazla itaat temelli çocuk yetiştiriyor olmaları. Çocuğun ne zaman uyuyup ne zaman oyun oynaması gerektiğine karar veren, çocuk aç olmadığını söylese dahi zorla yemek yediren ve bu gibi pek çok durumda çocuğun kararlarını önemsemeden onu yöneten bir ebeveynlik ve dahi öğretmenlik anlayışı var. Çocuğun itaat etmesi bir saygı alameti olarak kabul ediliyor. Keza ona söylenenleri sorgulamadan kabul etmesi bekleniyor. Bu durum Türkiye’de fikir gelişiminin önündeki en büyük engellerden biri gibi görünüyor. Bunu çocuklarla felsefe yaparak kısmen de olsa aşabilir miyiz yoksa isyankâr bir nesil mi yetiştirmiş oluruz?

L.B.: Problem yine Türkiye’deki felsefe algısına geldi. Çünkü felsefe algısı hep şu kaygılarla şekilleniyor: aman felsefeden uzak durun, yoksa başınıza dert alırsınız, isyankâr, asi insanlar olursunuz, hatta belki inancınızı bile kaybedebilirsiniz. Bütün değerlerinizi, bütün mensubiyetlerinizi kaybedersiniz, ya nihilizme ya anarşizme saparsınız... Acaba gerçekten böyle mi? Gerçekten felsefe dediğimiz şey insanları yoldan çıkartan, insanları değerlerden azade kılan ve toplum dışına iten bir uğraş mıdır? Felsefe ne iş yapar? Felsefeyle uğraşan kişi nasıl bir zihinsel, entelektüel, manevi dönüşüm yaşar acaba bunun farkında mıyız? Felsefeyle muhatap olmak insanda nasıl bir değişiklik meydana getirir? Zannedirim bu soru bizim toplumumuzda bu kadar vahim ve incitici bir soruna dönüşüyor. Gelişmiş memleketlerde felsefeye böyle bakılabileceğini zannetmiyoruz.

Bir anekdot anlatılır: Nurettin Topçu, Fransa sınırından Almanya’ya geçerken elinde Maurice Blondel’in kitabı varmış ve Alman gümrük muhafaza memuru; “ben bu kitabı okuyan kişiyi aramaktan ve ona evrak sormaktan hicap duyarım, buyurun mösyö, siz geçebilirsiniz” demiş. Yani demek ki Avrupa’da ya da gelişmiş memleketlerde felsefeyle ilgilenmek bir seviye meselesi, bir olgunluk meselesi ve insani açıdan bir kemal işareti.

R.D.: Yani çocuklar için felsefe ile yeterince ilgilenilmemesinin nedenlerinden birini bizim toplum olarak felsefeye soğukluğumuza mı bağlamalıyız?

L.B.: Ne zaman biz de felsefeyi böyle bir olgunluk, reşitlik, yetişkinlik alameti olarak kavramaya başlarsak; o zaman o felsefe de bizi yetkinleştirmeye başlar. Ama işte gelin görün ki acaba felsefeyle uğraşmak tehlikeli midir; acaba felsefeyle uğraşmak toplumsal ahlakımızı bozar mı, insanlarımızı asi kılar mı diye soruyoruz soruyu.

Demek ki hem felsefe namına hem de Türkiye’deki felsefeciler olarak kendi hesabımıza yapmamız gereken çok şeyler var. Öncelikle biz, felsefenin topluma, hayata, insana, değerlere nasıl baktığını anlatmak zorundayız. Ancak böylelikle yanlış anlaşılmanın önüne geçebiliriz.

R.D.: *Öyleyse sorumu yeniden şöyle formüle edeyim; toplumsal sorunlarımızı fark etmede ve çözümler üretmede felsefeden yeterince yararlanabiliyor muyuz? Yoksa düşünmek ve özne olmak yerine duygular, kanaatler, peşin hükümler ve alışkanlıklarla mı hareket ediyoruz?*

L.B.: Şöyle söyleyelim; felsefeden yararlanabilmek için de felsefe kültürüne ihtiyacımız var. Bu kültür, oluşturuca, reşid kılıcı, insanı beşerden kişi olmaya, özne olmaya doğru yükselten bir ortam oluşturuyor. Bu ortam içinde felsefe, insanı düşünmeye, soru sormaya ve problemi tespit etmeye yöneltiyor. Felsefe, insanı arı duru, tutarlı, mantıklı düşünmeye davet ediyor ve böyle bir düşünme melekesini de ona kazandırıyor. Çünkü her şeyden önce insanın felsefeyle ilişkisi düşünmekle başlıyor. Biz çoğu zaman düşündüğümüzü zannediyoruz. Oysa gerçek manasıyla düşünmek; bütün olayları birbirleriyle irtibatlandırabilmek, sebep-sonuç ilişkileri kurabilmek ve bu sebep-sonuç ilişkilerinden hareketle de bir öngöründe, bir tahminde bulunabilmek ve bir pozisyon alabilmek kabiliyettir. Toplumumuza dönüp baktığımızda ise çoğu kez spontane yaşadığımızı fark ediyoruz. Yani anlık tepkiler veriyoruz, anlık öfkeleniyoruz, hatta öfke krizleri geçiriyoruz ve çoğu kez takındığımız tavırlar duygusal, psikolojik ya da indi oluyor. Hatta o kadar ileri gidiyoruz ki, eğer bir kamu görevlisi isek kamu görevlisi olmanın hukuki, ahlaki vecibeleri nelerdir bunları bile sırası geldiğinde paranteze alıp kendi şahsi inisiyatifimizle davranabiliyoruz. Bunu da işgal ettiğimiz makamlardan güç alarak yapıyoruz. O zaman sürekli bir takım güçleri istismar etmiş oluyoruz. Bu da sorduğunuz sorunun içerisinde işlenmesi gereken bir tema. Bizim bir vatandaşlık ahlakımız var mı; bizim bir iş ahlakımız var mı; bizim bir kamu düzeni, toplum düzeni, adab-ı muâşeret düzenimiz var mı? Bunları niçin rahatlıkla yok sayabiliyoruz? Nasıl rahatlıkla bir başkasının hukukunu çiğneyebiliyoruz? Nasıl kişisel öfkelerimizle, kırgınlıklarımızla, intikamlarımızla davranabiliyoruz? Bunu yapmaya hakkımız var mı? Medeni toplumlarda buna göz yumulabilir mi? Demek ki bu bir ölçüdür. Yani bir toplumda geçerli olan yasaların herkese aynı uygulanması, kanun karşısında herkesin eşit olması, herkesin hak ve hürriyetlerinin garanti altına alınmış olması bir medeniyet alametidir. Medeniyet ancak felsefi bir bilinçle ve felsefi bir oto-kritikle kurulabilir. Çünkü medeniyetler zaman içerisinde yaşlanırlar, yorulurlar, bitkin düşerler ve onlar yaşlanıp yoruldukları için bazı kötü niyetli insanların türemesine fırsat verebilirler. O zaman da işte buna bir medeniyet buhranı diyebiliriz. Medeniyet buhranının oluşması suyun kirlenmesi gibidir. Yani korozyon sadece metaller dünyasında, erozyon da sadece toprak dünyasında olmaz. Medeniyetlerin de korozyonu ve erozyonu olabilir.

Medeniyetlerin daima felsefi bir bilinç, dikkat ve oto-kritik ile kendilerini kontrol etmeleri, muhakeme etmeleri gerekir. Tıpkı her bir insan şahsının kendisini böyle bir bilinçle oto-kritik ve kontrol etmesi gerektiği gibi... Demek ki felsefe, hem insana kendisini tanıması için lazım (zira kendisini tanımayan bir insan, neye yetkili olduğunu, neyi yapmaya mezun olduğunu ve hukuken, ahlaken nelerle mukayyet olduğunu bilemeyecektir. Bunu bilmediği zaman çok rahatlıkla bir başkasının hak ve hukuk dairesine geçebilir ve onu çığneyebilir) hem de içinden çıktığı kültür ve medeniyetin bilinci olarak, onları eleştirmek ve denetlemek suretiyle hayatîyetlerini sürdürmeleri için lazım.

R.D.: Sokrates'in "Kendini bil" sözünden de yola çıkacak olursak, zaten felsefenin amaçlarından biri çok net karşımıza çıkıyor. Medeniyetlerin geçmişte ve bugün yaşadıkları problemleri belki de felsefi düşünceden, felsefi tutumdan uzaklaşan insan doğasının yozlaşması olarak özetlemek mümkün. Medeniyetlerle şahsiyetler arasındaki ortak noktalara dikkat çekerek her ikisinin de felsefi düşünceye olan ihtiyacından bahsettiniz. Peki, insan doğasında felsefeye doğuştan gelen bir meyil olduğunu söylemek mümkün mü? Şuna dikkat çekmek istiyorum; çocukların doğal bir merakı var, çünkü dünyada karşılaştığı hemen hemen her şeyi ilk defa görüyor. Ancak felsefe daha sistematik ve disiplinli düşünmeyi gerektiriyor. Bu bağlamda çocukların doğal filozof olduğunu söylemek mümkün müdür? Evet, doğal bir merakları var, ancak işlenmemiş bir zihnin filozof olarak nitelendirilmesi sizce ne kadar doğru?

L.B.: Mutlaka her çocuk bu dünyaya bir bilim adamı adayı, bir filozof adayı, bir kaşif, bir mucit, bir alim, bir sanatkar adayı olarak geliyor. Yani her çocuk aslında potansiyeller yumağı olarak bu hayata doğuyor. Bazıları bu potansiyellerini bir bir hayata geçirmeyi ve yetkinleşmeyi başarıyorlar. Bazıları ise toplumsal determinizmin ağına düşüyorlar ve sosyolojizm dediğimiz, toplumsal determinizm dediğimiz, içine doğmuş oldukları çevrenin şartlarını aşamıyorlar. Yani o çevre onlara ne için ve ne kadar imkân tanıyorsa o kadar dar bir varoluş gerçekleştirebiliyorlar. Bu, üzerinde düşünülmesi gereken bir insanlık problemi... Bu, üzerinde düşünülmesi gereken milli bir problem... Çünkü biz eğer çocuklarımızın potansiyellerini hayata geçirmeleri için onlara gereken ortamı sağlayamıyorsak bunlardan mahrum kalacağız demektir. Bu, sadece o çocuk için bir kayıp değildir. Bu, aynı zamanda hem o aile için, hem o toplum için, hem de o millet için ve hatta insanlık için bir kayıptır. Yani bir çocuğun ortaya koyabileceği potansiyeli gerçekleştirememiş olması insanlık adına bir ayıptır, bir kayıptır.

R.D.: Eğitimde felsefesizliğin sıkıntısını yıllardır çekiyoruz. Eğitim fakültesi kürsülerinde yıllardır dile getirilen problemler var; eğitim bireyin hayatına giremiyor diyoruz; okulla sınırlı kalıyor. Onu ideal bir insan olarak yetiştiremiyoruz, çünkü eğitim sistemi özgün kararlar vermesini engelleyecek şekilde onu test mantığıyla şıkların arasına hapsediyor. Kompozisyon becerileri, kendini ifade ve dil becerileri yeterince geliştirilemiyor. Hatta öyle ki bir konuyla ilgili duyguları sorulduğunda düşüncelerini söyleyen, yani duygu ile düşünce arasındaki farkı bilemeyen yetişkinler ortaya çıkıyor. Eğitim sistemimizde uzun zamandır var olan bu tip sorunları, felsefeyi eğitime dâhil ederek aşmak mümkün mü?

L.B.: Mutlaka mümkündür. Fakat nasıl bir felsefe? Öncelikle felsefenin saygıdeğer bir uğraş olduğunu bilmemiz ve teslim etmemiz lazım. Felsefeden şüphe etmemek, korkmamak ve özgürce felsefe yapabiliyor olmak lazım. Böyle özgür, yetkin, yaratıcı bir felsefeyi yapabilmek için özgür, yetkin ve yaratıcı bir sosyal, entelektüel, manevi ortama ihtiyaç vardır. Demek ki bizim aslında önce insani, ahlaki, manevi ve entelektüel bir ortam yaratmamız gerekir.

Felsefe, ötekileştirilerek yapılabilecek bir şey değildir. Felsefe, bütün eğitim alanları içerisinde olumsuz anlamlar yüklenerek yok sayılabilecek bir alan değildir. Yani; felsefenin bütün disiplinler arasında bir yeri olduğunu ve bütün disiplinlerle ilişkisinin, etkileşiminin olması gerektiğini ve bu ilişkinin de sahil bir ortam içerisinde kurulabilmiş olması gerektiğini düşünüyorum. Dolayısıyla felsefenin bizim eğitim hayatımıza katkı sunabilmesi için bizim gerçekten bir eğitim ortamı kurma zorunluluğumuz var.

Bu aşamada şu sorulabilir; o gerçek eğitim ortamının kurulması da bir felsefi bilinç gerektirmez mi? Evet gerektirir! Dolayısıyla felsefe bize sadece kendi açısından yardımcı olacak bir disiplin değildir. Felsefe bize bütün bu üzerinde konuştuğumuz entelektüel, kültürel ve manevi ortamı nasıl kuracağımız hususunda da yardımcı olacak bir disiplindir. Öyleyse yavaş yavaş felsefenin ne olduğunu anlamaya başlıyoruz. Felsefe sadece felsefe için önemli ve değerli bir alan değildir. Felsefe, insanoğlunun bütün yapıp etmelerinin, bütün faaliyet alanlarının belirlenmesi, değerlendirilmesi ve anlamlandırılması için bir insani başarılar ve etkinlikler bütünüdür. Dolayısıyla eğitimi düşünürken, eğitim yoluyla insana vermemiz gereken şey nedir, eğitim yoluyla insanı nasıl yetkinleştirmek gerekir; ona sadece bilgi aktarmakla bu yetkinleştirmeyi sağlayabilir miyiz; ona sadece bir takım teknik beceriler kazandırmakla bu yetkinleşmeyi sağlayabilir miyiz gibi daha pek çok soruların sorulabilmiş olması gerekir. Ancak bu soruları

sormak yoluyla ‘bilmek’le, ‘olmak’ arasındaki farkı hem kendimize hem de öğrencimize, muhatabımıza fark ettirebiliriz.

Çağımızın hastalığı, bilgiyle insana zulmetmektir. “Biliyorum, muktedirim, muktedirsem haklıyım!”, bu denklemin geçersizliğinin gösterilmesi gerekiyor. Bilmek, muktedir olmak; muktedir olmak da haklı olmak demek değildir. İşte felsefe bu noktada devreye girer, bilmenin bir anlamının ve değerinin olduğunu söyler; fakat ‘bilmek’le, ‘olmak’ arasındaki mesafenin nasıl kapatılabileceğini de bize ahlak ve metafizik söyler. Dolayısıyla eğitim sistemimizde mutlaka ahlaka ve metafiziğe yer vermek mecburiyetindeyiz. İşte o zaman ancak öğrenci de toplum da gücü elinde bulunduranlar da meşruiyetin güçten kaynaklanmadığını; meşruiyetin haktan ve haklı olmaktan kaynaklandığını fark edip buna göre yaşamaya başlayabilirler. Aksi takdirde bugünkü hegamonik dünya düzeninde olduğu gibi gücü elinde bulunduranlar kendilerinde bir hak vehmetmeye devam ederler.

R.D.: *Mevcut programları incelediğimizde özellikle bu noktanın üzerinde yeterince durulmamış olduğunu görüyoruz. Çocukların eleştirel düşünmesine, sosyal gelişimine katkısı amaç edinilerek felsefe, bir bakıma araçsallaştırılmış, bir yöntem olmaya indirgenmiş gibi görünüyor. Felsefe tanımı gereği hikmet sevgisi demek. Bu bakımdan felsefenin doğasında olan metafizik dışarıda bırakılmış ya da bütünlüklü bakış açısı kazandırmak bir amaç haline getirilmemiş diyebiliriz. Mesela çocuklar için felsefenin, çocuğun sosyal gelişimine etkisi bir tezde ölçülmüş. Ancak felsefenin sağladıkları ya da esas amacı sadece bu kadar mı? Sosyal gelişim felsefe ile uğraşan bir çocukta zaten doğal olarak meydana gelecek bir sonuç. Felsefe bundan çok daha fazla bir şey vaat ediyor. Ama bunu bilimin verileriyle ölçmek mümkün mü o da ayrı bir soru ve sorun.*

L.B.: Tabii bu bir laboratuvar deneyi değil. Bu, matematiksel ya da fiziksel bir denklem değil, bir nedensellik konusu da değil. Yani nasıl ki biz determinizm ve nedenselliği fizik ve doğa bilimlerinde geçerli bir bilimsel yöntem olarak kabul ediyoruz, diyoruz ki aynı şartlar altında aynı sebepler aynı sonuçları doğurur, doğru. Ama bu, madde âlemi için, fizik âlemi için doğru. Bu, evrensel bir doğru değil. Felsefenin doğası gereği uğraştığı tema insan! İnsan sadece bir tabiat nesnesi değil. Önce ilgilendiğimiz öğrenciyle, çocukla veya muhatapla bu noktadan konuşmalıyız. Felsefe insanla başlar. Felsefenin öznesi insandır, felsefenin konusu da insandır. Dolayısıyla felsefe alanında biz bilim yapmıyoruz, bilim alanında değiliz. Bilim alanında olmuyor olmamız ortaya koyduğumuz tefekkürün ve gayretin değersiz olduğu anlamına gelmez. Bu bir pozitivist paradigmadır ve dolayısıyla pozitivismle dünyanın geldiği yer de ortadadır. Çünkü pozitivism en yüksek

amaç olarak bilmeyi, bilmekle de hâkim olmayı, hâkim olmakla da tahakküm etmeyi bulabildi. Oysa dünyamız artık daha fazla tahakküm edilmeyi kaldıracak bir durumda değil. Dünyamız artık birlik, beraberlik ve barış içerisinde insanca yaşamayı öğrenmeye mecbur olduğumuz bir noktada. Bunu ya öğreniriz, yeryüzünde ve bu gezegende yaşamaya devam ederiz; ya da bunu öğrenmeyiz, kendimize içinde yaşayabileceğimiz, hayatın olduğu yeni gezegenler aramak zorunda kalırız. Çünkü dünyanın bir III. Dünya Savaşı'na tahammülü yok... Dünyanın yeni bir atom bombasına tahammülü yok... Kısacası felsefenin öznesi insandır, konusu da insandır. Felsefe, insanı insana anlatan, tanıtan bir insani etkinliktir.

R.D.: *Bu noktada biraz farklı bir soruya geçelim. Felsefe etkinlikleri, son yıllarda popüler olan değerler eğitimine bir alternatif olabilir mi? Çünkü değerler eğitimindeki amaç, çocukların ahlaklı, karakterli bireyler olarak yetişmesi. Ancak çocuk neyi ne için yaptığını anlamadan yalnızca bir takım etkinliklerle otomatik davranışlar ediniyor ki bu, tam da ahlakın karşısında olan bir şey. Ama felsefe bireyi ahlaka, değerlere, üstelik de sorgulatarak, iyiyi kötüden ayırt ettirerek yönlendiriyor. Bu bağlamda çocuklarla felsefe yapmak, onlara aynı zamanda bir ahlak eğitimi vermek anlamına gelir mi?*

L.B.: Çok daha fazlası. Çünkü felsefeyle çocukların buluşması, onların değerleri otomatik olarak benimsemeleri veya elde etmelerinden çok daha fazla bir şeydir. Değerler eğitimin otomatik olarak verilmesi kişide sadece bir alışkanlık yaratır ve alışkanlık, hiçbir zaman için şuurlu bir tercih kadar kıymetli değildir. Dolayısıyla felsefe ile eğitime baktığımızda, felsefe ile değerler dünyasına baktığımızda elde edeceğimiz şey, alışkanlıkla elde ettiğimizden çok daha fazlasıdır. Çünkü neyi, niçin yapmak durumunda olduğum, neyi, niçin seçtiğim ya da neyi, niçin seçmediğim ve arama mesafe koyduğum nokta, felsefi bilinç noktasıdır. Dolayısıyla kendi özgür irademle bir değeri gerçekleştirmek için o değere bağlandığım zaman bu, en yüksek seviyeden ahlaki bir hayat demektir. Demek ki en yüksek seviyeden ahlaki bir hayat ancak felsefi bir bilinçle mümkündür. O yüzden felsefeden korkmak, kaçmak ya da onu günah keçisi haline getirmekten bir an evvel vazgeçip, onu kültürümüzün yaratıcı bir asli unsuru haline getirmek gibi bir mecburiyetimiz vardır.

R.D: *Felsefenin ancak felsefe ile karşılaşarak anlaşılabilirliğini, felsefe eğitiminin de aslında felsefe yaparak gerçekleşebileceğini anlıyoruz. Belki bu nedenle çocuklarla felsefede Sokratik yöntem yaygın olarak kullanılıyor. Bu noktada, direkt olarak*

konumuzla alakalı olmayan ama bir eğitimci olarak merak ettiğim bir konuyu sormak istiyorum. Sokrates, Rasyonel temelli, doğuştan bilgilerin zihnimizde olduğunu söylüyor. Burada mistik bir damar bulmak mümkün mü? Yani o bilgiler zihnimizde var ama Sokrates'e göre bu, Tanrısal kaynaklı mı? Sokrates bilgilerin doğuştan zihnimizde ya da ruhumuzda oluşunu neye dayandırıyor? Bu, büyük ruhla temastan kaynaklı bir şey mi?

L.B.: Burada Sokratik metot ile Platon'un felsefesini birbirinden ayırmak gerekir ve bunları biz Platon üzerinden öğreniyoruz, Platon'un bize çizdiği Sokrates imajı üzerinden öğreniyoruz. Aslında bu söylemiş olduğunuz husus, Platon'un felsefesini çağırıştırıyor. Çünkü Platon ne demişti; insanoğlu bu dünyaya gelmezden önce idealar âleminde idi ve idealar âlemi gerçeklik âlemi idi; bu âlem ise görünüşler âlemi. Dolayısıyla bütün bu anladığım, kendinde ne ise o olduğu âlem idealar âlemi, bir anlamda tanrısal bir âlemdir. Dolayısıyla bu âlemde bütün varlıkların özünü ve esasını görmüş, kavramış olan insan, bu dünyaya düşmüş olmanın şokuyla bildiklerini geçici olarak unutmuştur. Fakat bu unutkanlık geçicidir. Öyleyse insan unuttuklarını tekrar nasıl hatırlayacak ve tekrar bunların bilincinde olacaktır? İşte o ancak bir "hoca" eşliğinde ve bir hocanın rahle-i tedrisinde, bir hocanın talim ve tedrisatında mümkündür. Dolayısıyla Platon için de Sokrates için de hoca çok aziz bir kavramdır. Çünkü hoca, beni bana bulduracak olan kişidir. Dolayısıyla Sokrates'in uygulamış olduğu diyalektik ve mayotik; diyalog içerisinde hakikatin açığa çıkartılması, muhataba kendi gerçekliğini buldurma yöntemidir. Bu gerçekliği, bu hakikati kavrayan muhataptır. Öyleyse bu muhatabın bunları daha önceden bilmiş, görmüş, kavramış olması gerekir.

Platon diyor ki; bizim öğrenme dediğimiz şey aslında bir hatırlamadır. Ama nasıl hatırlıyoruz? Doğru sorulara muhatap olarak hatırlıyoruz. Demek ki doğru soruların sorulabilmiş olması, doğru soruların yardımıyla düşünebilmiş, muhakeme edebilmiş olmak ve bu muhakemenin neticesinde de hakikatleri kavramış olmak gibi bir serüven, bir yolculuk, bir macera söz konusu. İşte bu maceranın kendisi felsefe... Bu macera philia sophia...Bu macera hikmet sevgisi...Onun için ilkçağ filozofları kendilerine hakim ya da bilge demediler, hikmeti bulmuş kişi demediler; hikmeti arayan ve seven olmayı tercih ettiler. Buradan da herhalde eğitim adına, günümüz dünyası adına öğrenmemiz, çıkarmamız gereken hakikatler olsa gerek.

204

Çocuk ve
Medeniyet
2017/2

R.D.: *Aslında modern eğitimcilerin belki de bu hakikatin farkında olmadan yapmaya çalıştığı şey şu; öğretmen artık rehber olan kişidir deniliyor. Yani öğrenen değil rehber olan demeyi tercih ediyorlar.*

Rabia Dirican

L.B.: Keşke bunun ne demek olduğunu kavramış olsak...Keşke bunun hakikat yolculuğunda kişiye rehberlik etmek manasına geldiğini kavramış olsak...Keşke kişiyi, muhatabı, öğrencimizi, böyle bir hakikat yolcusu haline getirebiliyor olsak...

R.D.: *Teşekkür ederim.*

L.B.: Güzel sorularınız ve muhataplığınız için ben de size teşekkür ederim.

* Levent Bayraktar
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İTBF Felsefe Bölümü
lebayraktar@gmail.com

** Rabia Dirican
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi,
Temel Eğitim Bölümü
rabiadirican@gazi.edu.tr

Neden Hep?

Neden havaya
Attığımız taş
Dalından kopan elma
Yere düşer hep?
...

Nehirler ırmaklar neden
Aşağıya doğru akar hep?
...

Neden yağmur
Uçuşan kar
Gökten yağar hep?
...

Neden hep
Gece konuşuruz
Yıldızlarla?
...

Mustafa Ruhi Şirin

